

UDK 939.8 (398) "00/05"
Izvorni znanstveni rad

HAJDUČIJA NA TLU RIMSKIH ILIRSKIH PROVINCIIJA

Salmedin Mesihović
Filozofski fakultet Sarajevo

Apstrakt: Uradu se, na temelju literarne i epigrafske izvorne građe obrađuje fenomen hajdučije – organiziranog razbojništva – na prostoru zapadnog i središnjeg Balkana u vrijeme rimske vlasti. Ta hajdučka djelatnost u ilirskim zemljama smanjuje se u vremenu uspona ilirskih careva, što se direktno može povezati sa činjenicom da je rimska vladavina, sada sa rimskim građanstvom, Ilirima postala prihvatljivija i pristupačnija.

Ključne riječi: Iliri, hajdučija, Veliki ilirski ustanak, Kasije Dion, Marko Aurelije.

Abstract: The paper that makes an inquiry into the phenomenon of banditry – i.e. organised brigandage – in the territory of Western and Central Balkans in the time of Roman rule. This banditry in Illyrian lands was reduced in the period of ascent of Illyrian Emperors, which can be directly linked to the fact that the Roman rule, now with Roman citizenship, became more acceptable and accessible to the Illyrians.

Key words: Illyrians, brigandage, Great Illyrian Uprising, Cassius Dio, Marcus Aurelius.

Zemlje zapadnog Balkana bile su još od prvih pisanih podataka o njima pa skoro do modernog razdoblja, uz određene vremenske iznimke, područja u kojima je fenomen hajdučije, organiziranog grupnog razbojništva bio vrlo izražen, što je uvjeto-

vano čitavim spektrom razloga, od zemljopisnih osobina do historijskog konteksta u kojem su se nalazile.¹ Ta zapadna i srednjobalkanska hajdučija bila je u neku ruku specifična u odnosu na razbojničke bande u drugim dijelovima svijeta. Na našim prostorima pored čisto razbojničkog i materijalnog interesa hajdučija je uvijek nosila i element etničkog, religijskog, nacionalnog, regionalističkog, socijalnog, pa i romantičarskog sentimenta. A u pojedinim slučajevima svi ti elementi bili bi uključeni u djelovanje pojedinih hajdučkih grupacija. Zapadnobalkanska hajdučija od prvih historijskih razdoblja nikada nije bila samo privredna djelatnost, kao u nekim drugim zemljama. Ona je bila nešto više od toga, posebno zbog sklonosti za nedisciplinom i suprotstavljanjem bilo kakvoj javnoj vlasti, autoritetu i interesu u mentalitetu zapadnih i srednjobalkanskih populacija.

Planinski pojasevi, guste šume, usjeci, klanci, pećine, pa i panonske močvare i gajevi olakšavali su djelovanje hajduka, a ujedno otežavali akcije snaga sigurnosti. Samo dobro organizirane državne institucije, koje su djelovale bez milosti, bile su u stanju obuzdati ovu hajdučku sklonost stanovništva zapadnog i središnjeg Balkana.

Izvorna građa potvrđuje ovu aktivnost, taj hronični problem zapadnog i središnjeg Balkana i za vrijeme rimske vladavine nad ilirskim provincijama. Kao osnovni pokazatelji te aktivnosti jesu dva podatka iz literarnih vrela i čitav niz podataka sa epigrafskih natpisa. Podaci iz literarnih vrela, iako imaju karakter usputnog i pomoćnog podatka za glavnu temu izlaganja, ipak daju dovoljno informacija kako bi se moglo zaključiti da je i u razdobljima vladavine najvećih rimskih careva (August, Tiberije Marko Aurelije) hajdučija bila izražena na zapadnom Balkanu kao jedan od faktora na koje je morala računati i državna i provincijska vlast.

I.

Kasije Dion u zadnjim rečenicama svoje LV knjige govori o fenomenu hajdučije na prostorima zapadnog Balkana.²

---

¹ Naravno, to ne znači da je do hajdučije dolazilo samo u historijskim razdobljima. Ovaj fenomen je gotovo sigurno bio prisutan i rasprostranjen i u prapovijesnom i protohistorijskom dobu.

² *Cass. Dio* LV, 7. Ove rečenice direktno se nadovezuju na Dionov opis (LV, 4 - 7) konačnog pada Panonije za vrijeme Velikog Ilirskog ustanka u jesen 8. god. n. e. – izdaja jednog od ustaničkih velikih vojvoda Batona Breučkog, intervencija drugog ustaničkog velikog vojvode Batona Dezitijatskog, ponovno dizanje na oružje Panona, protuustanička ofanziva Plaucija Silvana, napuštanje Panonije od strane Batona Dezitijatskog, slom organiziranog otpora. O Velikom ilirskom ustanku v. Salmedin Mesihović, *Dezitijati: kulturna i narodnosno-po-*

... ὡμολόγησαν πλὴν καθ' ὅσον ληστικά³ τινα οἷα ἐκ ταραχῆς τοσαύτης ἐπὶ πλείον κακουργοῦντα διεγένετο, ὅπερ πον καὶ ἀεὶ ὡς εἶπεί παρὰ τε τοῖς ἄλλοις καὶ παρ' ἐκείνοις μάλιστα συμβαίνει ...

... ipak, pojedine grupe hajduka bile su nastavile svoje prepade dugo vremena, kao što je i prirodno nakon tako velikog poremećaja (Kasije Dion misli na ustanak u Panonskom bazenu od 6. do 8. god. n. e. op.a.); zaista, ovo se (misli se na hajdučiju op.a.) skoro uvijek dešava ne samo među drugim narodima nego posebno u slučaju ovih naroda ...

Podatak Kasija Diona o hajdučiji u panonskom pojasu je od prvorazredne vrijednosti, jer se gotovo sigurno i on sam morao suočiti sa ovim fenomenom, po službenoj dužnosti. Kasije Dion bio je namjesnik Dalmacije 224-226. god. n. e. (prije je bio namjesnik Afrike), a Gornje Panonije (Pannonia Superior) 226-228. god. n. e.⁴ Uostalom i njegov otac M. Kasije Apronijan (M. Cassius Apronianus) bio je namjesnik Dalmacije vjerojatno 185. god. n. e.,⁵ pa je možda i Kasije Dion još kao dječak boravio i živio određeni period u Dalmaciji, te je tako on za tu ilirsku provinciju bio vezan čitavim spletom veza još od najranijih razdoblja svoga života. Sam način kako Kasije Dion prezentira čitateljima informacije o hajdučiji jasno pokazuje da se i on osobno morao baviti problemom hajdučije dok je bio namjesnik ove dvije provincije. I kako se čini, po tome “informacionom duhu” on je dosta vremena i pažnje posvećivao suzbijanju hajdučkih aktivnosti dok je bio namjesnik. Iz samog podatka može se tvrditi da se ova hajdučka aktivnost primarno odnosi na one prostore Panonije koji su prije jeseni 8. god. n. e. bili zahvaćeni ustankom i koji su bili najizrazitiji centri ustanka u Panonskom bazenu, a to su oblasti koje su za vrijeme Kasija Diona bile u sastavu Druge panonske provincije ⇒ Donje Panonije (*Pannonia Inferior*). Međutim, posljednje riječi Dionovog podatka, koje kažu da je hajdučija posebno svojstvena ovim narodima, mogu se tumačiti tako što je on mislio i na sve ilirske provincije, a ne samo na Panoniju. Uostalom, sigurno do jeseni 8. god. n. e. či-

---

litička zajednica u Iliriku i osvajanja Oktavijanova doba. Zagreb, rukopis doktorskog rada, 2007, 314 - 617.

³ ἡληστεία – razbojništvo, gusarstvo, hajdučija; ληστεύω – biti razbojnik, plijeniti, otimati, robiti; τό ληστήριον – razbojnička četa, razbojništvo; ληστής -razbojnik, otimač, gusar, hajduk.

⁴ *Cass. Dio* XLIX, 36, 4; Ivo Bojanovski, *Bosna i Hercegovina u antičko doba*. Sarajevo, ANUBiH, Djela, LXVI, CBI, 6, 1988, 50.

⁵ *Cass. Dio* XLIX, 36, 4.

---

tavo područje od Jadrana do Dunava bilo je u sastavu jedne provincije ⇒ Ilirika (*Ill-yricum*).

Sudeći po Dionovim podacima, neposredno po pacifikaciji panonskog ustaničkog područja od strane rimskog zapovjednika Plaucija Silvana, ove hajdučke skupine koje nastavljaju djelovati ustvari su ostaci ostataka nekadašnje ustaničke sile, u najboljem smislu rečeno-njen surogat. To dovoljno pokazuje da hajdučku aktivnost neposredno nakon pada Panonije ne treba vezati samo za razbojnički interes, nego je treba smatrati i nekim hajdučkim otporom od strane lokalne peregrinske populacije. A ta je aktivnost bila tolika da nije mogla biti zanemarena niti minimizirana od strane državnih i provincijskih organa, a dokaz tome je činjenica da je upravo Kasije Dion u svome podatku naglašava. U objašnjavanju fenomena hajdučije ne može se zaobići činjenica da je za njeno uspješno djelovanje potrebna povjerljiva logistička baza kod običnog "civilnog" stanovništva, tzv. jataci. I sigurno ta dugotrajnost hajdučke aktivnosti o kojoj Dion govori ne bi bila moguća da je i pojedini slojevi peregrinske populacije nisu pomagali kao jataci. I to pokazuje odsustvo samo razbojničkih, pljačkaških motiva. Moguće je pretpostaviti da u prvim godinama nakon pada Panonije, a i kasnije nakon IX mjeseca 9. god. n. e. kada je Veliki ilirski ustanak predajom Batona Dezitijatskog i oficijelno ugušen, ciljevi napada hajduka nisu bili domaći ljudi, nego interesi rimske državne i provincijske vlasti, romanofilski elementi, i sami Rimljani i drugi stranci koji su bili lojalni Državi i provincijama. Iako ne pružaju savršene okolnosti za hajdučiju kao dinarski planinski pojas, i područja Panonije imala su zemljopisne odlike (npr. planinski pojas u središnjoj Slavoniji, močvarni dijelovi Panonskog bazena i sl.) koje su odgovarale hajdučkoj aktivnosti, posebno u području sjeveroistočne Bosne (brdsko-planinske zone) koja je pripadala Dornjoj Panoniji. Iako to Kasije Dion izričito ne spominje, hajdučka aktivnost uvjetovana slomom organiziranog otpora u dinarskom pojasu u toku kasnog ljeta 9. god. n. e. sigurno je postojala i na području Gornjeg Ilirika (provincija Dalmacija). I pojedini ostaci manjih grupa bivših ustanika vjerojatno su još neko vrijeme djelovali iz šuma i planina dinarskog pojasa. I višedecenijsko stacioniranje rimskih legija na tlu ilirskih provincija (VII. i XI. u Dalmaciji; VIII. Augusta, VIII. Hispana i XV. Apollinaris u Panoniji) nakon ustanka pokazuje da situacija u ovim oblastima nije bila posve sigurna. Provincijski i lokalni organi uprave gotovo su sigurno koristili legionare kao i pripadnike auksilijarnih jedinica stacioniranih u ilirskim provincijama u protuhajdučkom djelovanju i osiguravanju rimske vlasti u godinama nakon ustanka. Ali izgleda, ta aktivnost baš nije bila u tolikoj mjeri uspješna i hajdučija se nastavila, da bi u pojedinim periodima II st. n.e. poprimila i masovniji i organiziraniji karakter, kako to pokazuje sljedeći podatak iz literarnih vrela.

II.

Julije Kapitolin, autor biografije Marka Aurelija (vl. 161–180. god. n. e.) iz kolekcije *Historia Augusta*, navodi da je Marko Aurelije uslijed nedostatka vojnih resursa u živoj sili bio prisiljen da hajduke iz Dalmacije i Dardanije učini vojnicima,⁶ odnosno da ih unovači.

... Armavit etiam gladiatores, quos obsequentes appellavit. Latrones etiam Dalmatiae atque Dardaniae milites fecit. Armavit et Diogmitas. emit et Germanorum auxilia contra Germanos. Omni praeeterea diligentia paravit legiones ad Germanicum et Marcomannicum bellum.

...(misli se na Marka Aurelija op.a.)

Naoružao je (u smislu unovačiti op.a.) i gladijatore, nazvavši ih "Obsequentes". Hajduke⁷ iz Dalmacije i Dardanije također vojnicima učini. Naoružao je (u smislu unovačiti op.a.) i Diogmite,⁸ i uz to unajmio je i germanske pomoćne jedinice protiv Germana. I uz sve to, nastavio sa brigom za popunu legija za Germanski i Markomanski rat.

Snalaženju u traženju adekvatne žive sile za oružane snage posvećen je jedan značajan odjeljak u ovom životopisu. Pored novačenja gladijatora, ilirskih hajduka, Diogmita, germanskih auksilijara i dodatnom mobilizacijom u legionarski sastav, u prethodnoj rečenici se spominje i uključivanje oslobođenih robova u vojsku. Novačenje dalmatinskih i dardanskih hajduka desilo se za vrijeme kada je kuga koju su sa istoka donijele legije nanijela štete za biološku supstancu stanovništva Rimske države. Invazija barbarskih naroda na dunavskoj granici 167. god. n. e. poprimila je velike i ozbiljne razmjere i Marko Aurelije je bio prisiljen na ekstremne mjere u spro-

---

⁶ *SHA, Vita Marci, XXI, 7 - 8*

⁷ Termin "*Latrones*" uobičajeno se prevodi kao razbojnici. Međutim, u kontekstu našeg izlaganja smatramo adekvatnijim da ovaj izraz prevedemo našom riječi "hajduci". Uostalom, naš jezik pruža obilje izraza kojim možemo prevesti latinski *latro, onis, m* ⇒ razbojnik, hajduk, bandit, pustahija, kriminalac, najamnik, haramija, onaj koji plijeni, onaj koji otima... (u žargonu takvih izraza ima još i više), ali svaki sa specifičnom pojmovnom sadržinom, što pokazuje da je hajdučka i razbojnička aktivnost bila izražena kroz stoljeća na zapadnobalkanskom području.

⁸ Diogmiti su bili oružana policija (neka vrsta žandarmerije) održavana od strane grčkih gradova. Oni su također bili korišteni u aktivnostima protiv razbojničkih grupa (npr. 386. god. n. e. *Amm.Marc. XXVII, 9, 6*). v. *SHA, 1953, 184, fus. 6*.

vođenju mobilizacije. Pošto su i ilirske provincije (posebno panonske oblasti) bile dosta izložene napadima prekodunavskih germanskih i sarmatskih naroda, normalno je očekivati da je mobilizacija posebno morala zahvatiti ilirska područja, pa se u tome pogledu možda može promatrati uključivanje hajdučkih družina u zvanične oružane snage Države. Uostalom, Državi su bile potrebne one grupacije stanovništva koje su bile navikle na oružje i službu i od kojih bi se najbrže i najlakše mogli iskovati kvalitetni vojnici. Zato su i uzimani gladijatori, Diogmiti, pa i hajduci.

Činjenica da se dalmatinski i dardanski hajduci smatraju respektabilnom snagom, pa se smatra shodnim da zajedno sa oficijelnim Diogmitima i brojnim gladijatorima budu uvršteni u vojsku pokazuje da su u sedmoj deceniji II st. n. e. hajduci Dalmacije i Dardanije brojni pa i organizirani i da nije riječ o nekim pojedinačnim, opskurnim razbojničkim grupama. To je bila sila na koju je Marko Aurelije itekako računao i koju je uspio angažirati u borbenim operacijama i tako uključiti u legalnu, službenu državnu hijerarhiju i njen sustav. Tako je jedan opasan fenomen i sustav koji je djelovao u rimskim ilirskim provincijama pretvoren u djelotvoran državni aparat i to u vremenu velikih iskušenja za Rimsku državu kada je ovisio i njen opstanak. I to se može smatrati kao uspjeh Marka Aurelija i njegovog okruženja.

Julije Kapitolin ne daje dodatnih informacija o tome na koji su način hajduci Dalmacije i Dardanije uključeni u vojsku, da li individualno ili grupno ili kao neka posebna formacija. Nema ni podataka kakav je bio položaj i kakva je bila unutar-nja organizacija dalmatinskih i dardanskih hajduka, koja su područja kontrolirali, koja je bila njihova baza i sl. Jedino se može pretpostaviti da su ove grupe hajduka bile brojnije, opasnije i organiziranije.⁹ Možda su ovi unovačeni hajduci iz Dalmacije ulazili i u sastav Cohors I. miliaria Delmatarum i Cohors II. miliaria Delmatarum, a obje kohorte su djelovale u vrijeme ratova Marka Aurelija.¹⁰ Inače, dalmatinski i dardanski hajduci prije svoga novačenja (ako ne svi, a ono barem velika većina)

---

⁹ Nadovezujući se na podatak iz *SHA* i pozivajući se na natpis *CIL* III 8375 (isp. 12749) Gradac (općina Hadžići) kod Sarajeva, C. Patsch pretpostavlja da je u vrijeme prethodnika Marka Aurelija, cara Antonina Pija u sjevernim krajevima Dalmacije došlo do ustanka, koji je bio ugušen. Carl Patsch, *Legio VIII. Augusta u Dalmaciji*. Sarajevo: *GZM*, 1895, god. VII, sv. 1; 145; I. Bojanovski, *Bosna i Hercegovina u antičko doba*, 150 i fus. 40. Međutim, ne postoji ni najmanja pa ni indirektna naznaka da je u planinskom kontinentalnom području Dalmacije došlo do proturimskog ustanka. A ni natpis, sa klasičnom porodičnom sadržinom, ne daje ni najmanju mogućnost da je došlo do nekog ustanka u Dalmaciji. Hajdučija je bila uobičajeni problem ilirskih provincija i ne može se smatrati da je veliki broj *latrones* u Dalmaciji i Dardaniji u sedmoj deceniji II st. n. e. rezultat nekog ranijeg ustanka.

¹⁰ Marin Zaninović, *Od Helena do Hrvata*. Zagreb, Školska knjiga, 1996, 217.

nisu imali status rimskog građanina. Zbog toga nisu mogli biti unovačeni u legijski sastav, nego u pomoćne auzilijarne kohorte.¹¹

III.

Pored literarnih vrela, brojna svjedočanstva o hajdučkoj i razbojničkoj djelatnosti u ilirskim provincijama pružaju i epigrafski spomenici. Ivo Bojanovski navodi čitav niz natpisa posvećenih osobama koje su stradale uslijed djelatnosti latrones na ovom području.¹² Sudeći po mjestu gdje su pronađeni, ovi natpisi svjedoče da je provincija Dalmacija itekako bila zahvaćena hajdučkom djelatnošću, pa i one oblasti Provincije koje su bile bliže obali, a ne samo njena kontinentalna unutrašnjost. Brojnost natpisa na kojima se govori da je neko nastradao uslijed hajdučke djelatnosti pokazuje da je hajdučka opasnost bila vrlo realna i česta. O tome svjedoče i materijalni ostaci gusto pozicioniranog niza rimskih stražarnica i manjih utvrda duž komunikacija koje su Rimljani izgradili počevši od vremena namjesnika Publija Kornelija Dolabele. Ali ciljevi hajduka nisu morale biti samo rimske komunikacije nego i rudnici, a možda i vile. Pored legionara i auzilijara, o unutarnoj sigurnosti Provincije brinuli su i beneficijari, čije prisustvo uz glavne i najprometnije provincijske ceste osvjedočuju mnogi natpisi.¹³ Sigurno su stoljeća stalnog sukoba snaga reda Rimske države i hajduka u sebi imala i situacija i događaja i dešavanja sličnih onima iz hajdučkog ciklusa iz nama bližih stoljeća.

Zaključak

Kao što se može vidjeti iz prezentiranih izvornih podataka, iznimna hajdučka aktivnost na zapadnom Balkanu bila je prisutna i u onim razdobljima rimske vlasti koji se smatraju stabilnim i kada je Rimska država bila na vrhuncu svoje snage

---

¹¹ U legijama su mogli služiti samo rimski građani. *Cass. Dio* LV, 23, 2.

¹² Ivo Bojanovski, *Dolabelin sistem cesta u rimskoj provinciji Dalmaciji*. Sarajevo, ANU-BiH, Djela, XLVII, CBI 2. 1974, 29 – 30.

¹³ O prisustvu i ulozi beneficijara (*beneficarii*) i ostalih sigurnosnih službi (*speculatores, stationarii*) na prostoru Provincije v. I. Bojanovski, *Bosna i Hercegovina u antičko doba*, 57-58; 360-364. Beneficijari su bili zaduženi za javni red i sigurnost, poput suvremene žandarmerije, i njihove su stanice bile razmještene duž puteva i na bitnijim raskršnicama ili su nadzirale sigurnost rudarskih postrojenja.

i moći (augustovska era, doba kasnih Antonina, razdoblje posljednjih Severa). Da je hajdučka djelatnost bila znatna i rasprostranjena, dovoljno govori činjenica da je zaokupila pažnju Kasija Diona i jednog od najvećih rimskih careva. Hajdučka aktivnost, sudeći upravo o stupnju nasilja (o čemu svjedoče tekstovi natpisa) i obimu djelatnosti (o čemu svjedoče literarna vrela) u ilirskim provincijama nije bila rezultat običnog drumskog razbojništva manjih skupina, nego je izgleda bila posljedica i ustrojenih napada možda i nešto većih skupina.

Možda će paradoksalno izgledati činjenica da je u doba kada čitava rimska država zapada u krizu u središnjim decenijama III st. n. e. hajdučka aktivnost u Iliriku smanjila intenzitet. To bi se moglo objasniti činjenicom da konsolidaciju rimske države čine vojni zapovjednici porijeklom iz ilirskih provincija, samim tim i jedinice primarno unovačene u ovim balkanskim provincijama. To je sigurno vodilo tome da se kod lokalne populacije poveća interes za stabilnijom i sigurnijom državnom i provincijskom vlašću, jer je ono sada sa njom bilo povezano bližim, pa i osobnim vezama i interesima, za razliku od vremena kada su državnom i provincijskom vlašću rukovodili i dominirali Italici (I st. n. e.), Hispanci (dinastija Antonina), sjevernoafrikanci i Sirijci (dinastija Severa). Državna i provincijska vlast, kao i legalni sustav sada su se doživljavali kao domaća stvar. U vojsci se nalazilo dosta mladića iz ilirskih provincija koji su mogli ostvariti dosta uspješnu karijeru, pa je odlazak u hajduke bio manje primamljiv.¹⁴ Kako je rastao utjecaj osoba porijeklom iz ilirskih provincija u sustavu uprave, kao i značenje i snaga lokalnih municipalnih jedinica uprave, proporcionalno je opadao interes za hajdučijom. Stanovnici ilirskih provincija, sada i zakonski Rimljani, imali su od sredine III st. n. e. mnogo više šansi za uspjeh i uspon u legalnom sustavu rimskog svijeta nego što je to bio slučaj sa njihovim precima u II, a posebno u I stoljeću nove ere ■

---

¹⁴ Primjer novačenja od strane Marka Aurelija slikovit je pokazatelj kako je vojnički poziv ipak bio primamljiviji nego odlazak u hajduke ili ostanak u njima.

BANDITRY ON THE SOIL OF ROMAN ILLYRIAN PROVINCES

Salmedin Mesihović

Summary

“Banditry on the Soil of Roman Illyrian Provinces” is a paper that makes an inquiry into the phenomenon of banditry – i.e. organised brigandage – in the territory of Western and Central Balkans in the time of Roman rule. In his analysis of this phenomenon as well as the effects and scope of banditry, the author relies on original literary and epigraphic sources. The former sources offers two pieces of information provided by a Roman author (in the Greek language) and Senator Cassius Dionus and from the collection *Historia Augusta*. In his work, Cassius Dionus refers to the fall of Pannonia in the time of Great Illyrian Upheaval that occurred from the years 6 to the 9 A.D. wherein he mentions brigands as a phenomenon that had been present for quite a long period of time in the Illyrian territories. The information contained in the *Historia Augusta* collection refers to the fact that the Roman Emperor Marcus Aurelius had recruited into his armed forces a great number of brigands from the Province of Dalmatia and the region of Dardania. Epigraphic data offer an abundance of information about banditry. A great number of tombstones contained inscriptions directly referring to the activities and violence committed by these brigands in the Illyrian Provinces. This banditry in Illyrian lands was reduced in the period of ascent of Illyrian Emperors, which can be directly linked to the fact that the Roman rule, now with Roman citizenship, became more acceptable and accessible to the Illyrians ■